

Jiří Hanke: Pohledy z okna mého bytu

Banální výřez jednoho místa, který Hanke sestavoval s pedantskou cílevědomostí v letech 1981–2003, se stal jeho nejslavnějším souborem. Vždyť velký světový filsof fotografie Vilém Flusser v souvislosti s tímto cyklem dokonce Hankeho nazval „akrobatem fotografie“. Až tak si cenil jeho obrazové série Pohledy z okna mého bytu, která daleko předběhla svou dobu a do značné míry přispěla k formování nejen české konceptuální fotografické tvorby. Snímky ze svého okna vytvářel Hanke přes dvě desetiletí. U každého vždy zaznamenal datum a přesný čas pořízení. První fotografie z okna obývacího pokoje bytu Jiřího a Jiřiny Hankeových vznikla 10. září 1981 v 10:15, poslední 10. ledna 2003 v 18:18, když byt České spořitelny opouštěli. Důvodem bylo přemístění bankovního úřadu do vedlejší budovy.

Jiří Hanke ve svém celoživotním díle pracuje s dlouhodobými cykly, trvajícími často mnoho let. Předchází jim dlouhá a promyšlená příprava. Vzpomeňme alespoň ty nejzásadnější. Trojice různých souborů věnovaných rodnému městu: *Kladno* (1974–1981), *Kladno* (1973–1989), *Kladno* (1988–1989) nebo *Lidé z Podprůhonu* (1974–1989), ve kterém dokumentoval mizející dělnickou periferii, *Stop time* (1974–) z prostředí hudebníků, či portrétové výpovědi rodičů a svých dětí *Otisky generace* (1986–). Nejinak tomu bylo u cyklu *Pohledy z okna mého bytu* (1981–2003). Jako zaměstnanec Státní spořitelny měl v budově přidělený služební byt. Ložnice byla umístěna směrem do ulice, postel stála přímo pod oknem. Každé ráno, když se probudil a zvedl se, otevřel se mu výhled, který doslova formoval jeho celý den. Někdy přšelo, byla mlha nebo svítilo slunce a v těchto různých světelných podmínkách se dole na ulici děly různé věci. To by se dalo přeci fotografovat.

Už tehdy si Hanke uvědomoval nosnost toho, co z okna vidí. Trvalo to rok nebo dva, až v září 1981 poráželi v parku na kraji chodníku přímo naproti oknu řadu velkých lip a Jiří Hanke pořídil úplně první fotku ze svého okna. Poté už začal fotografovat pravidelně. Průvody, fronty na noviny od pěti hodin ráno, svítící trafiku do tmy, sněhové příběhy ve stopách aut a chodců... Hankeho kancelář sídlila dole a měla okna situovaná směrem do ulice a byl odtud dobrý přehled. Vždycky, když se objevilo něco zajímavého, vyběhnul z práce po schodech nahoru a vyfotil to.

Druhým podnětem, který odstartoval práci na souboru, byla výstava v pražské Fotochemě v roce 1981, kde Hanke vystavoval fotografie z let 1975–1980. Součástí expozice byly i fotografie z cyklu *Pařížské fragmenty* z jeho cesty do Francie v roce 1979. Tehdy mu do knihy návštěv jeden nespokojený návštěvník napsal, že je zvyk českých umělců jet do Paříže nebo do Ameriky, kde něco vytvoří, a my tomu pak tleskáme jenom proto, že to je někde daleko a sami jsme tam třeba nebyli. Hanke si uvědomil, že je možné hledat fotografická témata doslova před domem.

Cyklus *Pohledy z okna mého bytu* byl poprvé vystaven v červnu 1983 v Malé galerii spořitelny v Kladně, kterou Jiří Hanke založil v roce 1977 a vedl ji po celou dobu existence až do jejího nuceného zavření v roce 2019. Na výstavě tehdy bylo představeno 32 snímků z celkových 59 zvětšených. Pro návštěvníky výstavy i spořitelny se tak naskytla příležitost zhlédnout z nadhledu různé situace z místa, kterým do budovy zrovna přišli. Je až s podivem, že se v tehdejší době tuhé normalizace podařilo tuto výstavu uskutečnit. Některé fotografie se k politické situaci vyjadřovaly docela otevřeně: rudé hvězdy na sloupech pouličních lamp, posléze rozřezané autogenem nebo korba nákladního auta rozvážející hesla „Proletáři všech zemí, spojte se!“. Nejvíce povyku však způsobil závěr celé výstavy. Na předposlední fotografii byl vyobrazen mladý pár, držící se za ruku, jak kráčí vstříc sovětské vlajce zavěšené u okna, aby ji vystřídal výhled z okna zakrytý stejnou vlajkou, roztaženou náhlým poryvem větru. Krátce po zahájení výstavy byl Hanke kontaktován ředitelem spořitelny s dotazem, co že má výstava znamenat. Poukazoval na to, že se návštěvníci u jednotlivých fotografií smějí, nejvíce však u posledního snímku s vlajkou. Hanke tehdy přišel s pohotovým argumentem, že fotografie vznikla 9. května 1983, tedy v den výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Proč tedy nefotografovat právě tuto vlajku. Pravděpodobně tím zachránil výstavu před předčasným ukončením. Prvomájové průvody a vlajky nabízely často komická spojení. Hanke vzpomíná na fotografii z 1. května 1986: „Je na ní vidět transport nějakého letadla, které má na sobě český symbol OK a nad ním je sovětská vlajka. Jenomže to letadlo bylo bez křidel, takže se to dalo číst tak, že jsme pod touhle vlajkou přišli nějak o křídla.“

Dobový tisk pochopitelně tyto politické souvislosti vynechává. František Stavinoha v textu *Hodina před svítáním* v týdeníku *Kladenská záře* ze dne 2. června 1983 píše o výstavě pouze v obecných souvislostech. Zmiňuje trafiku, grafiku lidských stop a kolejí, přirovnává okno vlastního bytu jako východisko ke světu. Konkrétně tato výstava zaujala i fotografa a teoretika fotografie Josefa Mouchy, který k této příležitosti chystal text. Nicméně tehdejší vedoucí redaktorka měsíčníku *Československé fotografie* Eva Horská vybrala jen pár vět a zařadila je mezi drobné zprávy. K rozsáhlejší recenzi tedy bohužel nedošlo. Nevydaný rukopis však Josef Moucha později přetvořil pro článek *Okno Jiřího Hankeho* v Ateliéru č. 20 z roku 1991.

Pohledy z okna mého bytu se rovněž objevily na společné výstavě *Město. 19 fotografií a jeden námět* tematicky sestavenou Antonínem Dufkem z prací devatenácti různých autorů. Ta se uskutečnila 15. 9. – 18. 10. 1987 v Domě umění města Brna, později byla reprízována v Oblastní galerii výtvarného umění v Roudnici nad Labem a Galerii 4 v Chebu. Kurátor Antonín Dufek se na rozdíl od Františka Stavinohy zabýval v úvodním textu osmačtyřiceti stránkovém katalogu rozdílným konceptuálním akcentem Hankeho souboru v kontextu tvorby např. Miro Švolíka, který snímá postavy z vysokého nadhledu v nových imaginárních světech načmáraných na ploše, Jindřicha Špicnera, jehož hlavním tématem je ornament a nalezená zátiší nebo komparuje s Josefem Sudkem: „Pro Jiřího Hankeho je pohled z okna něčím jiným, než pro Josefa Sudka nebo Ruth Orkinovou. Nevrací se ani k pojetí krajiny jako pohledu z okna. Jeho soubor má blízko ke conceptualismu, ale nevznikl podle striktních zásad. Žádné dodržování pravidelných časových intervalů a naprosto neměnného zorného pole. Jde tu o variabilitu jediného úseku silnice v průběhu denních i ročních dob i nezbytných oprav, o proměnlivé vzory parkujících aut atd. Konfúze několika aspektů v jednom souboru je divácky přitažlivější, než

čistý koncept“. Naráží tím na fakt, že Hanke nedodržoval ani stejný výřez reality, ani stejné ohnisko objektivu, ale dokonce fotografie pořizoval z různých míst (nejprve z prvního, po následném stěhování z druhého podlaží budovy Státní spořitelny).

K prvnímu tištěnému vydání *Pohledů z okna mého bytu* z vybraných snímků došlo v roce 1994 v nakladatelství Kant. Tehdy nepříliš vydařené polygrafické provedení doplňovaly texty Martina Hrušky, Vladimíra Remeše, Jiřího Šerýcha, Josefa Mouchy, Viléma Flussera, Antonína Dufka a Zdeňka Kirschnera. Kompletní sérii představil editor Tomáš Pospěch téměř o dvě desetiletí později, tedy deset let po ukončení práce na cyklu (opět Kant, 2013), i s doplněným výběrem dosud publikovaných textů. Soubor tím byl definitivně uzavřen. Vskutku reprezentativní instalace se dočkal v Galerii hlavního města Prahy v rámci expozice k pětasedmdesátinám autora (Jiří Hanke: Fotografie 1973–2018, 19. 3. 2019 – 18. 8. 2019, kurátor Josef Moucha), kdy se povedlo zavěsit devětačtyřicet fotografií do jednodité řady v délce 27 metrů bez překážejících sloupů nebo ohybů místnosti. Divák si tak mohl vychutnat chronologické seřazení takříkajíc na jeden nádech.

Soubor *Pohledy z okna mého bytu* má několik rozměrů. Výrazný politický a ironický aspekt Prvních mají u vlajek u starších snímků střídá hledisko výrazně obrazově emotivní, plné světelných impresí a abstrakcí. I přesto působí soubor jako celek velice kompaktně. K výrazné, téměř grafické, stylizaci se Hanke dostává až později. Období mezi jednotlivými snímky se prodlužuje, aby nedocházelo k recyklaci již nasnímaných témat a výjevů. Nejslavnější Hankeho cyklus se definitivně uzavírá v důsledku stěhování dne 10. ledna 2003 velkým rozlučkovým happeningem. Do parku svolal všechny přátele, kteří do poslední chvíle nevěděli, co se bude dít. Hanke se svou ženou Jiřinou všechny sezval pod okno. Rozsvítily se baterky, zapalovače i světla aut a v 18:15 se udělal shora poslední snímek. Pak se do ranních hodin popíjelo, hrálo, zpívalo a loučilo s bytem i celou epochou Pohledů z okna, na které Hanke pracoval přes daadvacet let. Jiřina napsala několik básní, které byly inspirovány oknem a fotografováním, navrhla několik fotografií, které Jiří nafotil podle jejího přání a spolu pak vydali malou bibliofilii. Jmenovala se *Nové pohledy z okna* a končila pohledem na nové okno v novém bydlení.

Lukáš Horký

Jiřina Hankeová

J. + J. Hankeovi = Pohledy

Praha 2002

Jiří	Pak pečlivě zapisuje
uspěchaně přibíhá k oknu,	ROK,
energicky odtahuje záclonu,	MĚSÍC,
někdy to nejde, zadrhává se na tyči,	DEN,
ztrácí drahocenné vteřiny,	HODINU
otvírá okno	i MINUTU záběru.
a	PŘEMÝŠLÍM,
FOTOGRAFUJE	podle kterých hodin měří čas,
malý úsek před domem,	ty naše kuchyňské
úzký proužek chodníku,	se pravidelně předcházejí o čtvrt hodiny denně
silnici,	a svoje náramkové
chodník za ní,	si nařídil o pět minut napřed,
stánek PNS	aby se pobídl k většímu spěchu a byl všude včas,
(důležitou dominantu,	JE DOCHVILNÝ a je na to pyšný.
kterou mu teď zbourali),	Musím se ho zeptat,
vzadu je park.	kráčely tudy přece dějiny.

Životopis²

Jiří Hanke se narodil 15. 4. 1944 v Kladně a svému rodnému městu zůstává věrný doposud. Po maturitě (1961) začíná pracovat v kladenské pobočce Státní spořitelny (1962). Během základní vojenské služby (1963–1965) publikuje své první fotografie v *Československém vojáku*. Hraje na kytaru v beatové kapele *Barclay* (1967–1971), později vystupuje sólově jako písničkář s vlastním repertoárem. Žení se s Jiřinou Kettnerovou, lepší koláže z časopiseckých výstřižků (1968). Stává se členem kladenské tvůrčí skupiny *Ateliér '74* a začíná vážněji fotografovat (1974). Podnícen nedostatkem výstavních příležitostí v Kladně zakládá Malou galerii při tehdejší Státní spořitelně (1977). S Václavem Frolíkem, přítelem a malířským kolegou z *Ateliéru '74*, navštěvuje Paříž (1979). Fotografie z cesty později vystavuje v souboru pojmenovaném *Pařížské fragmenty*. Dramaturgii Malé galerie orientuje výhradně na fotografii (1988). Jeho fotografie spolu s fotografiemi dalších osmnácti českých fotografů jsou vybrány pro Fotofest v Houstonu (jaro 1989). Po překotných podzimních událostech přijíždí v prosinci organizátoři festivalu znovu, aby připravili další expozici ze snímků z listopadových událostí. Během následného měsíčního putování po Americe (1990) vzniká soubor *Texas 1990* a základ pro pozdější *Hledání Ameriky*. Pořádá různé fotografické dílny, které si kladou za cíl mapovat základní témata průmyslového Kladna, z nichž nejvýznamnější *Horníci* (1994) jsou zařazeny do muzejních sbírek. V roce 2003 končí pracovní úvazek v České spořitelně a v důsledku nuceného stěhování uzavírá také soubor *Pohledy z okna mého bytu*. U příležitosti autorových pětasedmdesátin připravuje kurátor Josef Moucha velkou retrospektivu v Domě fotografie Galerie hlavního města Prahy (19. 3. – 18. 8. 2019), ve které v ukázkách představuje Hankeho devět nejzásadnějších tvůrčích etap: *Kladno*, *Lidé z Podprůhonu*, *Otisky generace*, *Pařížské fragmenty*, *Texas 1990*, *Pohledy z okna mého bytu*, *TV Image*, *Periferie*, *Ozvěny*.

¹ Název *Malá galerie spořitelny v Kladně* se používal až od ledna 1985. Do té doby byly jednotlivé expozice uváděny jako *Výstavy v hale spořitelny*.

² Převzato, upraveno a doplněno: Josef Moucha. Jiří Hanke fotografie / photographs (Nakladatelství Milan Job, ISBN: 978-80-904105-0-3)

